

HEINO NYYSSÖNEN (Budapest)

Maa, kukat ja vuodenajat János Bródyn rock-teksteissä

Silmämääräisesti arvioiden Unkarissa on ollut rockia sen verran, että sen kaksiosainen historia – yhteensä yli 600 sivua – on voitu kirjoittaa jo 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. János Sebőkin *Magya-rock I–II* ensimmäinen osa käsittää vuodet 1958–1973 ja toinen osa 1973–1983. Jo sivumäärän perusteella kyseessä voi päätellä olevan jollakin tavalla merkittävän ilmiön, jota ei tavallisesti ensisilmäyksellä yhdistetä entisiin sosialistimaihin.

Artikkelin tavoitteena on tarkastella ilmiötä rock-tekstien perusteella. Kohteena on unkarilainen laulaja ja sanoittaja János Bródy, johon unkarilaisen rockin ”Kuka kukin on” (*Ki kicsoda a magyar rockzenében?*, 1982) liittää ensimmäiset unkarilaiset beat-laulut. Varsinaisen beatin luomisen hakuteos yhdistää Levente Szörényin nimeen, sillä hän sävelsi useimmat kappaleista.

János Bródy oli olennainen osa Unkarin legendaarisinta yhtyettä Illésiä, jota on sanottu myös Unkarin Beatlesiksi. Analogia on luettavissa esimerkiksi edellä mainitusta Sebőkin rock-historiasta, jonka kuvatekstissä Illésin kitaristi Szörényitä nimitetään Lennoniksi ja toista kitaristi Bródyä McCartneyksi. Rinnastus on selvä myös kirjan kuvituksen perusteella: Illésin rumpali Zoltán Pásztory soittaa instrumenttiaan viiksiä ja univormua myöten kuin Ringo Star *Sgt. Pepperissä*. (Sebőkin 1983, 92–97.)

Yhtyeenä Illés oli aloittanut vuonna 1960 soittamalla dixielandia, italialaisia iskelmiä, Shadowsia sekä Johnny and the Hurricanesia. Kun János Bródy liittyi mukaan 1964, ensimmäisissä treeneissä soitettiin Rolling Stonesien juuri levyttämä *It's All Over Now*. Musiikillisina vaikutteina ensimmäisissä kap-

paleissa on epäilemättä läsnä tuolloinen brittipopin kärki: Beatles, Stones ja Kinks.

Kuitenkin varsin pian, kesällä 1965, Bródyn ja Szörényin kerrotaan päättäneen olla Unkarin Lennon ja McCartney. Beatista ei tullutkaan pelkkää tuontitavaraa (vrt. Andrassy & Vitányi 1979, 56), ja vähitellen myös unkarin kieli alkoi vakiintua laulujen esityskieleksi. Ensimmäinen LP ilmestyi vuonna 1966 kuin myös radion useita kertoja hylkäämä (= ei tarpeeksi luova) *Rohan az idő*, joka nykyisin tunnetaan varsinaisesti ensimmäisenä unkarilaisena beat-kappaleena. Toisissa yhteyksissä ensimmäiseksi varsinaiseksi mainitaan kesäleirillä 1965 syntynyt *Óh, mondd* (Koltay 1981, 9).

Vuosi 1968 oli jo Illésin suuri menestysvuosi: yhtye sai viisi yhdestätoista tanssilaulufestivaalin palkinnosta. Leikillisesti yhtyettä kutsuttiin nimellä ”Magyar Állami Népi Beat-együttes”. Aikalaisittain Iván Vitányi kirjoitti Illésin julistavan positiivista elämänasennetta, kritisoivan mutta ei jäävän virheiden etsimisen tasolle ja siten nousevan useiden varsinaisten pol-beat -yhtyeiden yläpuolelle (Vitányi 1969, 74–75). Bändejä Unkarissa toimi 1960-luvun lopussa jo noin 2.000 (Andrassy & Vitányi 1979, 56; vrt. myös Losonczi 1974).

Yhdessä Metron ja Omegan kanssa Illésin voi unkarilaisessa rockissa sanoa kuuluneen 1960-luvun eräänlaiseen pyhään kolminaisuuteen. Yhtyeillä oli esimerkiksi omat klubinsa, ja kaikki kolme esiintyivät myös ulkomailla: rockin musiikillisessa keskuksessa Englannissa Illés ja Omega edustivat eräänlaista rautaesiripun takaista eksotiikkaa. (Koltay 1980; Sebők 1983; Varjas 1992.) Muissa sosialistisissa maissa unkarilaisyhtyeet edustivat jonkinlaista ”länttä” ja ”korvikkeita” alkuperäisille supertähdille. Esimerkiksi Fonográf oli 1970-luvun puolivälissä DDR:n suosituin yhtye. (Vrt. Varjas 1992.)

Ulkomailla edellä mainittu Omega ja Locomotiv GT (LGT) olivat kaikkein tunnetuimmat vanhat unkarilaisyhtyeet. Vuonna 1971 syntynyt LGT oli unkarilaisittain ensimmäinen *supergroup*, ja se vieraili Tokiossa, Länsi-Euroopassa ja Britanniassa, jossa Rolling Stonesien levyjä tuottanut Jimmy Miller piti sitä parempana kuin useimpia silloisia tunnettuja läntisiä yhtyeitä. (vrt. Sebők 1983).

János Bródyn ura jatkui Illésissä aina yhtyeen hajoamiseen vuonna 1973. Tämän jälkeen hän teki Levente Szörényin kanssa yhteistyötä vielä yhtyeissä KITT ja Fonográf, kunnes vähitellen siirtyi soolouralle 1970-luvun lopussa.

Bródy ja Szörényi ovat olleet keskeisesti myös mukana kahdessa unkarilaisessa rock-oopperassa. Vuonna 1982 ilmestyi *Kőműves Kelemen*, jota seurasi vuotta myöhemmin Unkarin valtion perustamiseen liittyvä *István a király* (ks. myös Koltay 1984). Illésiä ajateltiin säveltäjäksi myös vuonna 1973 valmistuneeseen ensimmäiseen rock-oopperaan, jonka nimi on *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról*.

Suurten ikäluokkien tulkki

Illés liitetään ns. suureen sukupolveen, joka aikuistui 1960-luvulla, meni naimisiin 1970-luvulla ja eteni urallaan 1980-luvulla. Erzsébet Szalai (1990) kutsuu tämän ns. beat-sukupolven edustajia myös heiksi, jotka myös olennaisesti olisivat aloittaneet radikaalit muutokset. Tämä uusi 1980-luvun lopussa nelissäkymmenissä oleva eliitti miehitti jo alempia tai keskitason instituutioita valtiossa, puolueessa ja yritysbyrokratiassa. Luonteenomaista joukolle oli liberalismi ja erityisesti viehätys markkinoihin (1990, 74). Kulttuurisesti joukkoa on ilmeisesti vaikea määritellä tyhjentävästi: tässä riittää kun sanotaan sen olleen vastaanottavainen uusille ideoille ja kuunnelleen rockia. János Bródyn nimi nousee keskeiseksi, koska hän vastasi pääasiassa Illésin kuten myös Fonográfín sanoituksista. Myös useimmat Zsuzsa Konczin lauluteksteistä ovat Bródyn käsialaa.

Bródyistä kirjan kirjoittanut Miklós Vámos (1994) uskaltautuu arvioimaan sanoittajan olleen ehkä merkittävämpi kuin johtavat aikalaispublistikot. Sanat olivat äänekkäämpiä, ja ne tavoittivat vastaanottajia enemmän kuin kirjailijat: Bródy sai myös varovaisemmilla teksteillään enemmän aikaan kuin suoranaisesti mutta kehnosti kantaa ottaneet nuoremmat yhtyeet. (Vámos 1994.)

Unkarilaisen rock-historian kirjoittaja János Sebők (1983) arvioi, ettei ehkä ole liioiteltua sanoa Illésin olevan osa unkari-

laista kulttuurihistoriaa, sillä tarina on myös unkarilaisen 1960-luvun tarina (1983, 90). Tällöin unkarilaisella 1960-luvulla tarkoitetaan jonkinlaista ”hyvää aikaa”: maa alkoi vähitellen toipua kansannousun aiheuttamasta iskusta, vuonna 1963 oli ollut yleinen armahdus, ja viisi vuotta myöhemmin alkoi uuden liberaalimman talouspolitiikan aika.

Jo kahden edellisen arvion perusteella tulkintaa vaikeuttaa se, että merkityksiä joudutaan hakemaan tavallaan kahdesta maailmasta, jotka ovat myös yksi ja sama: ennen ja jälkeen järjestelmänmuutoksen (vrt. myös Nyyssönen 1995). Uusista symboleista, järjestelmästä ja eliitistä huolimatta ihmiset hyveineen ja paheineen ovat kuitenkin samoja. Kansaa ei voi toistaiseksi vaihtaa, ei edes Brechtin ironian perusteella.

Siten esimerkiksi rockin ”Kuka kukin on” (1982) mainitsee Bródyn vaikutteiksi unkarilaisen folkloren, balladit, ritarirunouden, kukkalaulut, tämän vuosisadan vasemmistöälymyyden ja runoilija Attila Józsefin. Miklós Vámosin kirjassa (1994) Bródy yhdistetäänkin jo ”1960-lukulaiseksi”: Salingerin *Sieppari ruispellossa*, Kerouachin *Matkalla*, Vonnegutin *Teurastamo 5*, Allen Ginsberg ja unkarilaisista Frigyes Karinthy.

Kadun toisella puolella

János Bródyn laulutekstit on julkaistu kirjana *Az utca másik oldalán. Dalszövegek 1965–1994* (1994). Lähteenä on käytetty tätä kokoelmaa, joka sisältää yhteensä pitkälti yli 400 tekstiä. Niiden syntyä ei paikanneta kirjassa tarkoin, vaan tekstit on ryhmitelty kronologisten väliotsikoiden alle esimerkiksi 1965–1969, 1970–1972 jne.

Tekijän mahdollisiin tarkoituksiin ei näkökulmana puuttua, sillä esimerkiksi John Lennon on todennut tutkijoiden löytäneen hänen lauluistaan paljon sellaista, mitä niissä ei ikinä ole ollut. Toinen mahdollisuus eli tekstien vastaanotto jää myös vähemmälle huomiolle. Kuuntelijoiden ajatellaan tulkitsevan lauluja suodattamalla ne jokainen omien kokemustensa läpi, tällöin merkitys myös relativoituu täysin. Siten tässä ei

myöskään tueta ajatusta selkeästi yhdestä János Kádárin aika-kauteen liittyneestä kokemustilasta.

Artikkelissa tekstejä sen sijaan lähestytään niiden sisältämien teemojen sekä kielikuvien perusteella. Tarkoituksena on etsiä sanoituksista jonkinlaista kokoavaa metakertomusta. Jos Bródyn tekstit asetetaan ajallisesti peräkkäin kuten em. kirjassa on tehty, voisiko niistä olla löydettävissä jonkinlainen kokoava metakertomus János Bródyn maailmasta?

Ajatus on peräisin historiantutkimuksen kertomuksellisuutta analysoineelta Hayden Whitelta (1978, 1987). Whiten mukaan historiassa on olemassa kaksi tulkinnan tasoa: itse tapahtumien kertomisen kronikka ja sen identifioiminen, millaisen metatarinan se on juonellisesti kertomassa: komedia, tragedia yms. Tulkinta toimii näin pikemminkin kirjallisena tuotteena (*literary artifact*), jossa kirjoittaja joutuu käyttämään kaikkia paperille panemisen taitoja: juonta, kielikuvia ja erilaisia tyyllilajeja. (White 1978, 60–69.)

Selvästi toistuvia teemoja Bródyn teksteissä ovat ainakin esimerkiksi maapallo, vuodenajat, taivas, kuu, tähdet, kukat ja värit. Taivas on usein – erityisesti unessa – orvokinsininen, ruoho vihreää, päivä kullan värinen ja järvi hopeaa (esim. *Színes ceruzák*, *Alig volt zöld* ja *Nyári mese*, *Gyönyörű szép álom*). Myös erilaiset päivänsäteet ovat usein läsnä: *Napsugár* ja *A napfény*.

Keltainen ruusu kukkii vielä

Kukkavalikoima näyttää Bródylla olevan hyvin yleinen. Tarkemmassa tarkastelussa kasvivariaatio kuitenkin supistuu huomattavasti. Yleisin näyttää olevan *keltaruusu*, joka samanimisenä esiintyy muun muassa Mór Jókain romaanissa. János Bródyn *Sárga rózsa* kuihtui jo 1960-luvulla, mutta kukaan ei tullut heittämään sitä ulos. Ruusu oli muistona jostakin hyvästä ja menneestä. Laulussa haikaillaan uutta tyttöä sekä jotakin peruuttamattomasti mennyttä, mikä ei enää palaa. Laulussa *Miért hagyta, hogy így legyen* sanotaan tai kysytään heti alussa, että luulet(ko) vielä keltaisen ruusun kukkivan. *Nem tudtam azt, kérem* sisältää ajatuksen, että ruusu on keltainen silloinkin, jos

joku sitä sanoo punaiseksi. Kappaleessa *Rozi tud valomit* tuuli on vienyt keltaruusun tuoksun. Nytkin ruusu kuuluu johonkin menneeseen eikä ole Rozin kannalta olennainen, sillä hän tietää, että jotenkin on elettävä. Laulussa *Földvár felé félúton* ruusu näyttäisi olevan konkreettisesti läsnä, ruusu on ruusu kuten romaanissa. Ensin tytön kerrotaan seisovan tien oikealla laidalla ja seuraavassa virkkeessä mainitaan keltaisen ruusun kuihtuneen otsalla.

Ott állt a lány az út jobb oldalán
Egy sárga rózsá hervadt homlokán

Keltaisen ruusun lisäksi olemassa on kelta-vihreä ruusu:

Zöld-sárga rózsá
merre jár a kedvesem.

Onko ruusu tulkittava kirjaimellisesti vai metaforisesti? Onko ruusun värillä väliä? Ainakin sangen vähävaatteinen on se nainen, joka esiintyy elokuvan *Az oroslán ugrani készül* yökerhokohtauksessa, jonka taustalla esiintyvä Illés laulaa keltaruusun kukkimisesta *Miért hagytuk, hogy így legyen*. Paitsi että punainen ruusu kertoo vahvoista tunteista, se on esimerkiksi poliittisena symbolina käytössä monien sosiaalidemokraattisten puolueiden tunnuksena. Unkarissa taas ollaan keltaisena kateudesta. Yksi ratkaisu mahdolliselle kukkametaforalle yleensä tarjotaan laulussa *Kis Virág új útra indul*, jonka teksti ajoittuu 1970- ja 1980-lukujen taitteeseen. Siinä *Kis Virág* lähtee matkalle ja ottaa mukaan vanhat kävelykenkensä. Tämä kukka oli kirjoitettu isolla, kun taas pienellä kirjoitetulta kukalta oli kysytty 1960-luvulla, mitä ja ketä odottaa (*Kis virág*) – ensimmäisessä tapauksessa kyseessä lienee siis unkarlaisen naisen nimi. Kappaleessa *Lehetett volna* sanotaan suoraan, ettei löydetty kukka ole kukka, pienellä kirjoitettuna.

Eräs keltaruusun merkitys on luettavissa Magyar Hírlapin uutisesta 10.4.1992. Siinä sen viitataan olleen yhden jo uponneen historiallisen aikakauden symboli, kun kerrotaan Zsuzsa Konczin ottaneen tiedotustilaisuudessa vieraat vastaan keltaruusulla. Historiallisena symbolina keltaruusuun liittynyt aika-

kausi ajoittui suurten ikäluokkien itsenäistymiskonfliktiin. Tässä mielessä se on eräänlainen riippumattomuuden ja omin-takeisuuden vertauskuva (vrt. myös Koltay 1981). Juuri 1960-luvun lopussa uusi sukupolvi pyrki ottamaan etäisyyttä edeltäjiinsä ja saamaan itselleen lisää liikkumavaraa. Historian-kirja (1995) muistuttaa nuorisossa eläneen myös vastarinnan Kádárin väärää konsensusta kohtaan (Magyarország... 1995, 250). Beat oli suuri ja merkittävä asia tilanteessa, jossa hallitsijat toisaalta lupasivat järkevämpää sosialismia mutta toisaalta Tšekkoslovakian miehitys osoitti sen mahdottomaksi (Rejtő 1992). Jälkikäteen Radio Free Europe'in tiskijukka László Cseke arvioi rockin itsessään olleen jo politiikkaa, joka yhdessä farkkujen kanssa toimi kapinan symbolina (Dési 1992).

Keltaruusu voidaan siten tulkita joko ihan vain tavallisena ruusuna, metaforana naiselle tai yhteiskunnallisena ajankuvana. Viime mainitusta on kysymys esimerkiksi Illésin konsertti-filmissä (1981). Siinä kappaleen *Miért hagytuk hogy így legyen* taustana on nopeasti leikattua kansainvälistä uutiskuvaa, jossa vilahtavat niin mellakkapoliisit, marssivat sotilaat, ohjukset kuin John Lennonin surevat ihmisetkin. Ruusulla alkaa myös *Ha én rózsá volnék*, joka saattaa lopulta olla János Bródyn tärkein teksti. Laulun konditionaalissa etenevät sanat liioittelevat oikeastaan koko laulun ajan: ruusu kukkii neljästi, portti on aina auki, mainitaan tarpeeksi suuri ikkuna, aina puhdas katu ja liehumaton lippu. Myös itse esitys Zsuzsa Konczin laulamana on provosoivan ironinen ja pateettinen.

Kappaleen sisältänyt levy *Jelbeszéd* vedettiin markkinoilta joulukuussa 1973, ja kiellon myötä kappaleeseen tuli myös eräänlaista kielletyn hedelmän makua. Viranomaisten kritiikin kohteena oli ruusulaulun viimeinen lippuun viittaava säkeistö. Siinä minä-muodossa sanotaan, että jos olisin lippu, en liehuisi ikinä vaan olisin kaikkien tuulien vihollinen. Onnellinen kertoja olisi vasta, kun lippu viritettäisiin eikä olisi jokaisen tuulen leikkikaluna.

Muista kukkiin viittaavista Bródyn kielikuvista suoranaistemmin sydämeni kukaksi ja nuoruuteni makeaksi omenaksi päähenkilöä kutsutaan K. Katan balladissa. Unelma-naisen synonyymi näyttää olevan myös *Csillagvirág*,

”tähtikukka” eli sinililja. ”Tähtikukka” tulee jostakin muualta, puhtaana, odotellaan myös uutta kaiken puhdistavaa sadetta ja uutta maailmaa. Molemmat laulut sijoittuvat 70- ja 80-luvun taitteeseen.

Laulussa *Eljön majd a nap/2* (1982–1985) esitetään jo toive, että jos kuihtunut kukka avautuisi uudelleen laaksossa, väsynyt maailma kääntyisi, niin laulaja aloittaisi vanhan laulun uudelleen. Kun keltaruusu kuihtui ensimmäisen kerran 1960-luvun puolivälissä, nyt tekstin tekijä siis jo odottaa jotakin.

Kesät, syksyt, talvet ja kevät

Myös vuodenaikametafora toistuu usein Bródyn teksteissä. Tavallisesti kesä tai aika yleensäkin on jo mennyt (*Mindig veled, Nyári mese, Elszállt a nyár, Valamikor gyerekek voltunk*).

Eräs yritys paikantaa vuodenaikojen merkitys tai sisältö ilmenee laulussa *Kornél és Elvira* (1973–1975). Sen ensimmäisessä säkeistössä Elvira jättää Kornélin, joka puolestaan jää haikailemaan kylmän teekupin ääreen, että kesä on mennyt ja haihtunut. Syksyllä Kornélin elämään tulee Helén, jossa kuitenkin on se vika, että hän keittää kehnosti. Talvi tuo puolestaan Adélin, joka on ensin siedettävä mutta muuttuu hysteeriseksi. Vasta keväällä asiat alkavat luistaa, sillä Kornél saa Szekszárdista kirjeen. Viimein kesällä Kornélin on myönnettävä, että Elvira odottaa häntä. Ilmeisesti kesä on siis oletettava hyväksi ja talvi huonoksi ajaksi.

Näin ei kuitenkaan aivan välttämättä ole, sillä laulussa *Hé, mama* kadoksissa olleelta tai paenneelta (megszökött) pojalta tulee kirje, jossa hän lupaa palata talveksi. Lopputulos eli palasiko poika ei kuitenkaan käy ilmi laulusta. Syksystä löytyy myös hyviä puolia. Laulussa *Elmúlt a nyár* (1982–1985) tuskaillaan mennyttä kesää mutta myös syksy on kaunis. Siihen kuuluvat miellyttävät kasvot, äänet sekä tunteet. Talvesta sanotaan, että olkoon se millainen tahansa, niin sinua pyydetään jäämään laulajan luokse.

Metakertomuksena Bródyn teksteistä on tähän mennessä luettavissa ensin eräänlainen komedia nuoruuden huumasta, joka 1970-luvun lopussa alkaa muuttua ironiseen tai pessimistiseen suuntaan. Kappaleessa *Ne várd a májust* (1979–1981) pelottavien tuulten jo kerrotaan puhaltavan eivätkä ne tuo

kevättä tai toukokuuta. Laulajaminä myös kehottaa ”kedvesemiä” valmistautumaan pitkään talveen. Laulussa *Élünk csendesén* ”kedvesem” ei ole liian iloinen, takana on muutama omituinen ja outo vuosi. Rakkaus on kadonnut jonkin ja viitataan menneisiin onnellisimpiin aikoihin, jolloin liideltiin maan ja taivaan välillä. ”Kedvesemiä” ei mainita nimeltä, kenestä tai mistä on siis kysymys?

Rakkautta vai politiikkaa?

Jo Illés lauloi varhaisissa kappaleissaan Bródyn sanoin, että älä ajattele maailman olevan sinun tai niin olevan ikuisesti (*Ne gondold*). Onko kappaleessa kyse esimerkiksi ylpeästä naisesta, vanhempien vastustamisesta vai peräti politiikasta?

Kappaleessa *Jöjj kedvesem* subjektia pyydetään kertomaan omista vaikeistakin tuntemuksistaan. Kertosäkeistössä lauletaan, ettei toinen olisi surullinen, viitataan asioiden järjestyvän, kauniiden päivien koittavan, minun kuuluvan sinulle sekä päinvastoin. Elämä on vaikeampaa, se ei ole tyttökirja – az élet nem lányregény – samoin, kuin elokuvan *Tanú* ”virág elvtársille” elämä ei ollut kermaleivos. Transilvaniassa laulua laulettiinkin myös poliittisena viestinä.

Poliittisena viestinä *Ha én rózsá volnék* on kajahtanut esimerkiksi 23.10.1989 Corvin-elokuvateatterin (kansannousun keskeisen tukikohdan) yhteydessä, myöhemmin Demokraattisen kartan kokouksissa, ja vapaat demokraatit onnistuivat hankkimaan myös esityksen vaalikasettiinsa keväällä 1994. Jokaisen tuulen leikkikaluu viittasi myös toisen maailmansodan jälkeisiä poliittisia julisteita esitellyt Budan linnan näyttely, joka oli avoinna syksystä 1991 kevääseen 1992. Tällöin kysymys on laulujen käyttämisestä politiikassa, mikä ei tarkoita, että laulut välttämättä sinänsä olisivat poliittisia.

Ovatko tekstit ja kielikuvat sitten rakkautta vai politiikkaa? Vallankumousrunoilija Sándor Petőfi tarvitsi molempia ja oli valmis uhraamaan rakkauden politiikalle. Kysymys ei ole joko-tai, sillä rakkauskin voi olla poliittista: molemmissa käytetään valtaa, tuetaan, palkitaan, ahdistetaan ja kidutetaan.

Tulkinnan vaikeuteen viitataan esimerkiksi laulussa *A szó veszélyes fegyver* (1970–1972):

A szót kimondják
 ki tudja, ki hogyan érti
 A szót leírják
 ki tudja, ki mire gondol
 A szó veszélyes fegyver
 és van, aki fegyvertelen

Tarkemman analyysin kannalta tarvittaisiin yksiselitteisempää tietoa siitä, mitkä lauluista voidaan esimerkiksi paikantaa Afganistanin miehitykseen, Solidaarisuus-liikkeen syntyyn tai Puolan sotatilaan. Joka tapauksessa Bródy alettiin lähinnä kuuntelijana nähdä 1986–1987 Rakpart-klubilla järjestetyissä kriittisissä keskustelutilaisuuksissa. Hänestä on myös olemassa kaksi merkintää 1995 ilmestyneessä dokumenttikoelmassa, joka ajallisesti on otsikoitu hieman ehkä uskaliaastikin: *A magyar demokratikus ellenzék (1968–1988)*.

Kokoelman mukaan János Bródy, Levente Szörényi ja yli 300 muuta olivat allekirjoittajina marraskuussa 1984 viranomaisille laaditussa protestissa, jossa vastustettiin päätöstä erään nonkonformistiaktivistin asettamisesta poliisin valvontaan (1995, 232–5). Toisen kerran Bródyn nimi esiintyy niin sanotussa sadan kansalaisen kirjeessä, jolla pyrittiin vaikuttamaan uuteen hallitusohjelmaan syyskuussa 1987 (ibid, 340).

Jälkikäteen jonkinlaiseksi uhmaksi tai vastarinnaksi voi jo tulkita esimerkiksi laulut *Nevet ne mondj!* ja *Ne add fel*, jotka ajoittuvat vuosille 1979–1981. Ensimmäisen sanoituksen perusteella nimeä ei kannata sanoa kysyttäessä vaan kehotetaan nauraen vastaamaan ei. Jälkimmäisessä kielletään odottamasta uutta ihmettä mutta kielletään luovuttamasta ja luopumasta toivosta. Säkeistöjen lopussa muistutetaan tietystä väistämättömyydestä: mutta maapallo pyörii edelleen.

Jos maapallo kääntyy

Maa- tai maapallometafora näyttää olevan Unkarissa yleinen. Sitä käytti esimerkiksi MDF vuoden 1990 vaalikampanjassa sanomalla kulkevasa maan pinnalla. Bródylla metafora on läsnä jo esimerkiksi kappaleessa *Barbara* (1970), joka kertoo jonkinlaisesta johtajan kritiikittömästä seuraamisesta. Barbara on iskulause, ja maapallo on (lesz) meidän.

Laulussa *A show folytatódik* (1982–1985) viitataan jo ohimennon kauniiseen uuteen maailmaan. Heti alussa mainitaan tilanneanalyysi, jonka sanotaan olevan hyvä mutta ei toivoton. Hieman myöhemmin aurinko ei koskaan nouse, vain maapallo pyörii edelleen.

Laulussa *A jelenkor ítélete* (1982–1985, suom. Nykyisyyden tuomio) maapallo kääntyy, vaikka koskaan et uskonut. Siinä kerrotaan historiasta opitun, että se on aina joutunut oikeuden eteen, joka on nähnyt muita kauemmas. Maa kääntyy, myös ”sinä” joudut oikeuden eteen, olet kuin kaikki muutkin eikä sinua voida armahtaa.

Toivo on jo palannut laulussa *Volt már* (1982–1985). Menneisyyttä (volt már) on ollut joskus sellainen, että kun suljettiin ikkunat, ”sinä” tunsit ettei ole tietä ulos, kaikki tuntui loppuvan ja ”sinulla” ei ollut enää mitään miksi elää. Kuitenkin aina todetaan olleen olemassa lohduttava ääni, tuleva päivä.

Vaativa äänenpaino vahvistuu samoina vuosina laulussa *Nem igaz*, jossa todetaan, että ”olisi jo parempi ilman sinua”. ”Sinun” oletetaan edelleen uskovan, ettei ilman ”sinua” ole mahdollista.

Maailma alkoi todenteolla muuttua samoihin aikoihin, kun Zsuzsa Konczin levy *Ha fordul a világ* ilmestyi vuonna 1988. Yli kolme vuosikymmentä Unkaria hallinnut János Kádár joutui käytännössä syrjäytetyksi ja erilaiset oppositioryhmittymät alkoivat esiintyä yhä avoimemmin.

Levyn nimikappale (Bródyn tekstillä) yhdistää unta ja kuvittelua siitä, millaista olisi herätä yhtenä päivänä siihen, JOS maailma, ei siis enää maapallo, on kääntynyt. Esitetään ajatus, että miksi ei tahdon ja kärsivällisyyden avulla voisi olla mahdollista (elérhető), että maailma vielä kääntyisi (megforduljon). Levyllä aletaan katsoa pidemmälle ja esittää jo jonkinlaisia vaatimuksia, JOS maapallo kääntyy. Bródy on Petőfinsä lukenut, ja esimerkiksi tekstin *Szabadság, szerelem* kertosaäkeessä on suora lainaus:

Szabadság, szerelem
e kettő kell nekem!

Vaikka Petőfi oli valmis asettamaan politiikan rakkauden edelle, tässä tapauksessa sanoittaja tyytyy vain suorasukaisesti neuvomaan uutta tulijaa: uutta maailmaa ei ole vaan vanha elää vielä. Silti täytyy uskoa toivoon, kun ihmeitä ei ole.

Vielä selkeämmin jonkinlainen runollinen agitaatio on esillä laulussa *Maradj köztünk*. Siinä kerrotaan vaatimuksesta luoksejäämisestä ja siitä että ei saa koskaan luovuttaa. Vaaditaan jo olemaan vahva, luja ja vapaa. Ei saa uskoa, ettei ole tulevaisuutta ja muuta valtaa, ei saa uskoa, ettei ole mahdollista valita enää vapaasti.

Kun meta-tarina tähän saakka on edennyt pessimismin ja orastavan optimismin kautta jonkinlaiseen agitaatioon, sanoittaja alkaa toisaalla vähätellä omia mahdollisuuksiaan. Hän kieltää syntyneensä taikuriksi eikä osaavansa tehdä ihmeitä. Silti laulajalle riittäisi, jos "sinun" kasvoiltasi katoaisi pimeä surullisuus, niin silloin laulaja tuntisi, että ihmeitä on vielä olemassa: *Mit tehetnék érted* (1986–1989).

Varsin pian (jo 1986–1989) laulaja alkaa palailla vanhoihin teemoihinsa. Laulussa *Hull az eső* kesä on tullut pitkän talven jälkeen ja ennättänyt myös mennä. Pian vastaan tulee laulu *Nem történt semmi* ja seuraavaksi kehoitetaan uskomaan itseensä. Laulussa *Suttog a szél* harhauskomme on paljastunut, keväämmekin osoittautuu vain surulliseksi syysmaisemaksi ja talvi hyökkää odottamatta. Uutta pessimismiiä on myös se, että intohimokin häviää pettymykseen.

Pian maailma onkin kapakka – *Kocsma az egész világ*. Ruohokin on muuttunut keltaiseksi ja taivas pilviseksi, kun ne tielle lähdetäessä olivat vielä vihreät ja siniset (*Szép volt a nap*).

Pessimismi jatkuu laulussa *Illúzió nélkül*, joka ilmestyi Zsuzsa Konczin levyllä 1991. Tuolloin suurten odotusten realisoituminen alkoi muuttua harmaaksi, kovaa työtä vaativaksi arkipäiväksi. Konczin elämäkerran kirjoittaneen Endre Varjasin mukaan albumi osoitti jo tuomion liian optimistisille odotuksille, joita järjestelmän muuttuminen toi mukanaan. Oikeastaan kaikki edellä analysoidut kielikuvat toistuvat levyn nimikapaleessa *Illúzió nélkül*. Mukana on niin "tähtikukka", "unikukka", maapallon kääntyminen, taivaan sinisyys, unet

kuin vuodenajatkin. Vaikka talvi on mennyt, tuuli kääntynyt, lumi ja jää sulanut, niin silti kevättä täytyy vielä odottaa.

Epäily lisääntyy myös laulussa *Mindennapi álom*, jossa kysytään, miksi vapaus ei tuonut rauhaa meille, ja miksi kaikki kukat ovat kuihtuneet. Ystäviä kehoitetaan näkemään kauniita unia ja ehkä uljaamman maailman koittavan. Puhutaan myös pojasta, joka ei kulje enää laulajan kanssa (*Szabadíts fel*). Tästä pojasta on vapauduttava, sillä hän odottaa vain uhreja, ei kulje maalla vaan veden päällä. Kappaleessa *Nekiünk nem kell már* esitetään ”sinuun” kohdistuvaa arvostelua, sillä ”sinun” ei esimerkiksi pidä heiluttaa lippua, koska sinä et ole kansa. Pian vaatimus vahvistetaan kolmena kappaleena: *Tangó LeMondó*, *Haggyá’ má’ békibe’* ja *A földön járj*.

Elämäkerran kirjoittajan Miklós Vámosin tulkinnan mukaan Bródy ei ehkä koskaan ole ottanut politiikkaan kantaa niin suoraan kuin juuri kappaleissa *Tangó LeMondó* ja *Haggyá má békibe*. On mahdollista, että kärki kohdistui MDF:n johtamaan hallitukseen, sillä vuonna 1993 Bródy sitoutui oppositiota lähellä olevan Demokraattisen kartan puhemieheksi (vrt. myös 168 óra 16/1994). Tällöin vanhatkin laulut saattoivat saada uusia merkityksiä. Viittauksen kohde saattaa olla myös pitkäaikainen työtoveri, Levente Szörényi, johon Bródyn välit viilenivät järjestelmänmuutoksen yhteydessä. Bródyn ja Szörényin riita on myös symbolisempi siinä mielessä, että se kuvaa koko oppositiohenkisen älymystön polarisoitumista ja suhdetta valtaan vuoden 1989 jälkeen.

Poliittisten laulujen sijaan lienee kuitenkin oikeampaa puhua yhteiskuntakritiikkiä sisältävistä lauluista. Sanana poliittinen on epämääräinen, kaiken kattava ja se sovitetaan usein erityisesti vastustajaan, kun parempaakaan ei keksitä. Yhteiskuntakritiikin kannalla on myös Zsuzsa Koncz (Molnár 1992). Myöskään János Bródy ei pidä siitä, että hänen laulujaan tulkitaan suoranaisesti poliittisiksi (V. Bálint 1994; Vámos 1994; Varjas 1992).

Tarinan loppu on toistaiseksi avoin. Joka tapauksessa tätä viimeisteltäessä helmikuussa 1996 on tiedossa, että Illés soittaa jälleen 10.5. Budapestin urheiluhallissa.

János Bródy

Jos minä ruusu olisin

Jos minä ruusu olisin,
en kukkisi vain kerran
neljästi vuodessa avautuisin
kauniit kukkani ojentaisin
kukkisin tytöille
ja kukkisin pojille
avautuisin aidolle rakkaudelle
ja kaiken katoavaisuudelle.

Jos minä portti olisin,
aina avoinna seisaisin
mistä vain joku tulisikin
kenet tahansa ohitseni päästäisin
en utelisi luokseni tulevalta,
kuka on hänet matkaan laittanut
silloin olisin minä onnellinen,
kun näkisin kaikkien tulleen.

Jos minä ikkuna olisin,
niin suurena välkkyisin,
että kaikki ympäriltäni
näkyväksi maailma muuttuisi
silmin ymmärtäväisin ystäväni
ihmiset katsoisivat lävitseni
sillon olisin minä onnellinen,
kun olisin näyttänyt kaiken.

Jos minä katu olisin,
aina puhtaana hohtaisin
ja joka siunattu ilta
kirkkaissa valoissa kylpisin
jos vain kerran ainoankin
telaketju minua tallaisi,
silloin allani maakin
itkien, itkien sortuisi.

Jos minä lippu olisin,
koskaan en ilmassa liehuisi
tuulien kaikenlaisten
vihollisena roikkuisin
silloin olisin minä onnellinen,
jos kireäksi pingotettuna
en joutuisi leikkeihin
kaikenlaisten tuulien.

Suomentanut Kaisa Mantsinen

Lähteet

168 óra 1994/ 16. 28.4.

A magyar demokratikus ellenzék (1968–1988) 1995. Dokumentumok.

Összeállította Csizmadia Ervin. Twins kiadó. Budapest.

Andrássy, Mária & Vitányi, Iván 1979: Ifjúság és kultúra. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

Vitányi, Iván, szerk. 1969: Beat. Zeneműkiadó. Budapest.

Bródy, János 1994: Az utca másik oldalán. Dalszövegek 1965–1994. AB OVO. Dunaújváros.

Dési, András 1992: A rockzene maga volt a politika. Tinédzserparti és délutáni randevú. Népszabadság 15.2.

Ki kicsoda a magyar rockzenében? 1982. Ifjúsági lapkiadó vállalat. Pécs.

Koltay, Gábor 1981: A koncert-dosszié. Ságvári Endre könyvszerkesztőség. Budapest.

— 1984: István a király. Ifjúsági lap- és könyvkiadó. Budapest.

— 1980: Szörényi-Bródy. Az első 15 év. Zeneműkiadó. Budapest.

Jókai, Mór 1942: Sárga Rózsa. Révai. Budapest.

Losonczi, Ágnes 1974: Zene – ifjúság – mozgalom. Zeneműkiadó. Budapest.

Magyar Hírlap 10.4.

Magyarország története 1918–1990 1995. Korona Kiadó. Budapest.

Molnár Gabriella 1992: Volt egyszer egy lány. Találkozás Koncz Zsuzsával. Magyar Hírlap 11.4.

Nyyssönen, Heino 1995: Rock ja politiikka Unkarissa. Mitä siitä kirjoitetaan järjestelmänmuutoksen jälkeen? Kulttuurintutkimus 12/3.

Rejtő, Gábor 1992: Fülöp avagy mi lesz a post-kommunista nemzedékkel. Magyar Hírlap 13.2.

Sebők, János 1983: Magya-rock 1. A beat-hippi jelenség 1958–1973. 1984: Magya-rock 2. A beat-hippi jelenség 1973–1983.

Szalai, Erzsébet 1990: Elites and systematic change in Hungary. Praxis International. Vol 10 nos 1/2.

V. Bálint, Éva 1994: Az utca másik oldalán. Beszélgetés Bródy Jánossal. Magyar Hírlap 27.4.

Vámos, Miklós 1994: Ha én Bródy volnék. AB OVO. Dunaújváros.

HEINO NYSSÖNEN

Varjas, Endre 1992: Koncz Zsuzsa. AB OVO. Dunaújváros.

White, Hayden (1987)/89: The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation. John Hopkins University Press. Baltimore.

— 1978: Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism. Baltimore.